

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

(Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 4, Aralık/December 2022)

Gökçehan Aysel YILMAZ

Dr., Araştırmacı
gokcehanagaoglu@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3815-135X>

Klasik Türk Edebiyatı Şairlerinin Görev Yaptığı Şehirlere Dair Şikayetleri

*Classical Turkish Literature Poets' Complaints About
Cities Where They Serving*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 12.11.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 22.12.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2022

Atıf/Citation

Yılmaz, G. A. (2022). Klasik Türk Edebiyatı Şairlerinin Görev Yaptığı Şehirlere Dair Şikayetleri. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6 (4), 1953-1971. <https://doi.org/10.34083/akaded.1203207>

Yılmaz, G. A. (2022). Official Duty and City in Classical Turkish Literature. *Journal of Academic Language and Literature*, 6 (4), 1953-1971. <https://doi.org/10.34083/akaded.1203207>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

*Bu çalışma, [Creative Commons Atıf 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır.

Öz

Şehirler, gezip görülecek mekanları, coğrafi güzellikleri, yetiştirdikleri önemli kişiler, tarihsel önemleri, ürettikleri ürünler vb. özellikleriyle Klasik Türk Edebiyatı'nda konu edilmektedir. Şehirlerin tanıtıldığı/ övgülerinin yapıldığı şehrengiz, biladiye gibi türlerin yanı sıra; şairlerin divanlarında, tamamında o şehirlerin övüldüğü medhiyeler de yer almaktadır. Övgüler kadar sık olmamakla birlikte şehirlere yazılan hicivler, şikayetnameler ve mersiyeleler de bulunmaktadır. Ayrıca şairlerin sürgün, istenmeyen bir tayin, gurbet vb. sebeplerle sevmediği/ orada bulunmaktan memnun olmadığı şehirleri konu alan şiirleri de vardır. XVI. yüzyılda Gelibolulu Âlî ve Sehî Bey, XVII. yüzyılda Diyarbakırlı Mâlî, XVIII. yüzyılda Enderunlu Fâzıl, XIX. yüzyılda Trabzonlu Hazinedar-zâde Âgah Osman ve Eşref; resmî görevleri sebebiyle ilişki kurdukları Bitlis, Erzurum, Lahsa, Mentеше, Mora, Sivrihisar, Van gibi şehirleri ve kasabaları olumsuz bir dille şiirlerinde anmaktadır. Şairler, şiirlerini “oraya” yapılacak bir tayini durdurmak için veya görev yaptıkları söz konusu şehre dair hoşnutsuzluklarını dile getirmek için yazmışlardır. Çalışmada bahsi geçen şiirler incelenerek şairlerin bu şehirlere ilişkin şikayetlerinin sebebinin anlaşılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, methiye, hiciv, şikayet, şehir şiirleri.

Abstract

Cities are the subject of Classical Turkish Literature with their features such as places to visit, geographical beauties, important people they raised, historical importance and products they grow. There are types of poetry such as shahrangizes and biladiyes, in which cities are introduced and praised. Also there are praises of the city in the divans. They are not as numerous as the city eulogies, but there are also city satires and city elegies. In addition, there are poems about cities that poets are displeased for being there/ do not like for various reasons such as exile, an undesirable appointment, the difficulties of being abroad/ homesick. Gelibolulu Âlî and Sehî Bey in XVIth century, Diyarbakırlı Mâlî in XVIIth century, Enderunlu Fâzıl in XVIIIth century, Trabzonlu Hazinedar-zâde Âgah Osman and Eşref in XIXth century; mention cities and towns such as Bitlis, Erzurum, Lahsa, Mentese, Peloponnese, Sivrihisar, Van, with which they have relations due to their official duties, in their poems in a negative language. Poets wrote their poems to stop an assignment to that city. In addition, poets wrote poems to express their dissatisfaction with the city they worked in. By examining the poems mentioned in the study, it is aimed to understand the reason for the complaints of the poets about these cities.

Keywords: Classical Turkish Literature, eulogy, satire, complaint, city poems.

Giriş

Klasik Türk Edebiyatı geleneği içerisinde şehirler geniş bir yer tutmaktadır. Aden, Babil, Bağdat, Bahreyn, Basra, Bedeşan, Buhara, Çin, Habeş, Halep, Hitâ, Hind, İsfahan, Kandahar, Kaşan, Keşmir, Kirman, Maçın, Nişabur, Semerkant, Şam, Şiraz, Şirvan, Tebriz, Yemen gibi Doğu coğrafyasının şehirleri ve ülkeleri; bitkileri, madenleri, değerli taşları, ipek, cam, şeker vb. ürünleri ve yetiştirdiği bilginleriyle şiirlerde konu edinilmektedir. Mekke, Medine, Hicaz, Kenan, Kerbela, Mısır ve Necef gibi dinî kutsiyet taşıyan şehirler hac yolculuğuyla, İslam tarihinin önemli olaylarıyla ve peygamberlerle olan ilgileriyle şiirlerde anılmaktadır. Osmanlı coğrafyasının, başta İstanbul olmak üzere, Bursa, Edirne gibi başkentlerinin, Manisa, Konya, Trabzon gibi şehzade sancaklarının ve Belgrad, Bosna, Saray, Üsküp, Vardar, Vize gibi Balkan şehirlerinin de Klasik Türk Edebiyatı'nda sıkça bahsi geçmektedir¹.

Şehrengizler², biladiyeler³, seyahatnameler⁴, sefaretnameler⁵ ve sergüzeştnamelede⁶; şehirler ve bunların önemli özellikleri, coğrafi görünümleri, gezip görülecek mekanları, sosyal yapıları vb. konu edinilmektedir. Bir şehrin sahilleri, mesire yerleri, çarşıları, su kaynakları gibi belirli konumlarının ele alındığı sahilnameler/sevahilnameler, mesairnameler, sukiyyeler ve miyahiyyeler de şairlerin divanları içerisinde yer almaktadır⁷. Bunun yanı sıra şairlerin divanlarında da doğup büyüdükleri, görev, seyahat, sefer, sürgün gibi çeşitli vesilelerle gördükleri şehirlere

¹ Şehirlerin, ülkelerin önemli özellikleri ve bunların Klasik Türk Edebiyatı'ndaki yansımaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Yeniterzi, 2010).

² Şehrengizler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Levend, 1958; Tezcan, 2001; Dursunoğlu, 2003; Karacasu, 2007; Tıgılı, 2007).

³ Biladiyeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Kurnaz, 1995; Aksoyak, 2007; Kaplan, Y. 2016; Kaplan, H. 2020).

⁴ Seyahatnameler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Coşkun, 2009; Yazıcı, 2009).

⁵ Sefaretnameler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Korkut, 2003).

⁶ Sergüzeştnameleler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Gökalp, 2006; Özyıldırım, 2009; Tavukçu, 2009; Okuyucu & Yazar, 2020, s. 19-38).

⁷ XVIII. yüzyıl şairlerinden Fennî'nin Boğaziçi sahillerini, köylerini ve iskelelerini konu alan, mesnevi nazım şekliyle yazılmış sahilnamesi (Demirkazık, 2009, s. 691-695) bu türün bilinen ilk örneğidir. Sahilnameler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Öztoprak, 2004). XVIII. yüzyıl şairlerinden Feyzullah Efendi (Aksoyak, 2007) ve Hıfzî (Kaplan, 2017), İstanbul'un gezip görülecek yerlerini ve mesirelerini konu alan mesairnamelerin örneklerini vermişlerdir. XVIII. yüzyıl şairlerinden Kâmi'nin İstanbul'un çarşılarını, semtlerini ve sokaklarını konu eden 12 beyitlik bir sukiyyesi (Erişen Yazıcı, 2017, s. 120-121) mevcuttur. XVIII. yüzyıl şairlerinden Hasib Ahmed Efendi, Bursa'nın sularını konu alan bir miyahiyye (Eroğlu, 2008) örneği vermiştir.

dair şiirler; imar faaliyetleri ya da yangın, deprem gibi bir şehrin geneline etki edecek konulara ilişkin tarih beyitleri bulunmaktadır⁸.

Şairlerin divanlarında kaside, gazel, murabba, kıta, rubai gibi çeşitli nazım şekilleriyle yazılmış şehir övgülerini bulmak mümkündür. Padişahlara, sadrazamlara ve kimi devlet büyüklerine yazılan kasidelerin nesib bölümlerinde şehirlerin övgü dolu tasvirleri yer almaktadır. Bunun yanı sıra bütün içeriği bir şehrin methiyesinden oluşan kasideler de mevcuttur. Şehirlerin övüldüğü gazellerin redifleri ise, çoğunlukla “o” şehrin ismi kullanılarak oluşturulmuştur. XV. yüzyılda Dede Ömer Rûşenî (Tavukçu, 2005, s. 230-231), Karamanlı Aynî (Mermer, 1997, s. 571, 634, 635), Mihri Hatun (Arslan, 2007, s. 327-331), XVI. yüzyılda Fuzûlî (Akyüz, vd.1958, s. 45-50), Hayâlî (Tarlan, 1992, s. 262), Ravzî (Aydemir, 2007, s. 183-184), Revânî (Yıldız, 2018), Mahmûd Efendi (Erdoğan M., 1997) ve Vücûdî (Gök, 2017), XVII. yüzyılda Şeyhülislâm Yahyâ (Kavruk, 2001, s. 67, 219, 335, 379, 407), Nefî (Akkuş, 1993, s. 62-65), Nâbî (Bilkan, 1997, s. 146-148, 535), Birri (Erkul, 1992, s. 199-201), Peşteli Hisâlî (Ercan, 2003), Rızayî ile Adnî (Erdoğan K., 1997) ve Nergisî (Selçuk, 2014), XVIII. yüzyılda Nâ’îlî-i Kadîm (İpekten, 1970, s. 68-71), Nedîm (Macit, 1997, s. 85-87), Lebîb (Kadioğlu, 2005, s. 262-263), Abdüllatif Râzî (Erdoğan, M. 1997, 2016), Kayserili Remzî (Yıldız, 2021a) ve Kilisli Rıfkî (Yıldız, 2021b), XIX. yüzyılda Ârifî ile Pesendî (Güler, 1996), Serbestzâde Ahmet Hamdî İskilibî (Güleç, 2004, s. 78), Malatyalı Necâtî (Yekbaş, 2015), Bayburtlu Zihnî (Erbay, 2014, s. 252, 362), Trabzonlu Hazinesar-zâde Âgah Osman (Uzun, 2020, s. 246, 498) ve Tevhîde Hanım (Pehlivan vd., 2006, s. 186-190) gibi şairler bu türden şiirler kaleme almışlardır.

Şehirler, istenmeyen bir tayin, gurbet/ özlem, “orada” umduğunu bulamama, hastalık, ölüm gibi sebeplerle; şairler tarafından olumsuz bir biçimde anılabilmektedir. Klasik Türk Edebiyatı’nda methiyeler kadar sık olmamakla birlikte; şehirlere yazılan hicivler⁹, şikayetnameler¹⁰ ve mersiyeler¹¹ de bulunmaktadır. Sergüzeştname, hasbihâller gibi mesnevi türlerinde de kimi şehirler, iklim koşulları, coğrafi görünüşleri, yöneticileri ve halkı gibi hususlarıyla eleştirilmekte, alay edilmektedir¹². XVI. yüzyılda Gelibolulu Âlî (Aksoyak, 2018) ve Sehî Bey

⁸ Aşk konulu mesnevilerde Çin, Maçın, Hindistan, Türkistan, Medayın, Ermen, Rum (Anadolu), Mısır ve Yemen gibi (Ünver, 1986, s. 455) ülkelerin bahsi geçmektedir. Ancak bu bölgelere ilişkin detaylı bilgiler verilmez.

⁹ Şehir hicivleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Güven, 1997, s. 210-217; Kutlar, 2011).

¹⁰ XV. yüzyıl şairlerinden Hakîkî’nin Divân’ında Ankara Savaşı (1402) sonrasında Karaman’ın yaşadığı siyasî ve sosyal bozulmayı konu alan bir şikayetname (Boz t.y., s. 732-733) bulunmaktadır.

¹¹ Şehirlerin savaş, işgal gibi yıkımların ardından görünümünü konu alan, şairlerin üzüntüsünü içeren mersiyeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Boşkov, 1980).

¹² XV. yüzyılda Cemâlî’nin Der Beyân-ı Meşakkat-i Sefer ü Zarûret ü Mülâzemet’inde Arnavutluk (Erimer, 1974), XIX. yüzyılda Keçecizâde İzzet Molla’nın Mihnet-keşân’ında Keşan (Özyıldırım, A. E. (t.y.)); halkı, iklimi, yöneticileri gibi noktalarda alaycı bir dille ele alınmaktadır. Arnavutluk’a

(Yekbaş, 2020), XVII. yüzyılda Diyarbakırlı Mâlî (Akgül, 2013), XVIII. yüzyılda Enderunlu Fâzıl (Beyhan, 2021), XIX. yüzyılda Trabzonlu Hazinedar-zâde Âgah Osman (Uzun, 2020) ve Eşref¹³(Göçgün, 1988); Dîvânlarında Bitlis, Erzurum, Lahsa, Korintus, Menteşe, Mora, Sivrihisar, Van gibi şehirleri ve kasabaları olumsuz bir dille anmaktadır. Şairler, yürüttükleri resmî görevleri sebebiyle söz konusu şehirlerle tanışmışlar; ilgili şiirlerini “oraya” yapılacak bir tayini engellemek için veya “oraya” dair hoşnutsuzluklarını, şikayetlerini dile getirmek için yazmışlardır. Söz konusu beyitlerde şairler, kendilerine verilen görevlerden kaçınmamakta ancak çeşitli sebeplerle “o” şehirde bulunmayı istememektedirler. Gelibolulu Âlî, Sehî Bey ve Eşref; Lahsa, Mora, Sivrihisar gibi şehirleri ve kasabaları hicvetmektedir. Diyarbakırlı Mâlî, Enderunlu Fâzıl ve Trabzonlu Hazinedar-zâde Âgah Osman’ın şiirlerinde Menteşe, Erzurum, Van ve Bitlis gibi yerlerden şikayet edilmektedir. Çalışmada, şairlerin bahsi geçen şehirlerle ilgili beyitleri, “Lahsa”, “Mora”, “Menteşe”, “Erzurum”, “Van”, “Bitlis”, “Sivrihisar” başlıkları altında incelenmektedir¹⁴.

1. Lahsa

Gelibolulu Âlî, Dîvân’ının aşağıda yer alan kasidesinde defterdar olarak görev yaptığı Lahsa’yı¹⁵ hicvetmektedir. Şair, Lahsa’nın ikliminden, coğrafi görünümünden, halkından ve yöneticilerinden hoşlanmamaktadır. Burada görev yapmaktan memnun olmamakta; şehrin yöneticilerini “lanetli iblis” ve “eşirrà-yı kibâr” olarak görmektedir. Lahsa’yı “böyle” yöneticilerin idare etmesi karşısında hayıflanmaktadır.

Bu diyârı ezeli bağlamış İblis-i la’in

Hükm-i ‘isyân ile erbâb-ı şekâya timâr

1478 yılında Fatih Sultan Mehmed’in düzenlediği sefer sebebiyle giden Cemâlî, alay ederek anlattığı o ortamda ve koşullarda geçici bir süre bulunmuştur. Çalışmaya dahil edilen metinler resmî bir sebeple ilişki kurulan şehirleri kapsamakta ve şiirleri yer alan şairler “orada” görevleri süresince bulunmaktadır. Bu sınırlılıklar ışığında Cemâlî; Arnavutluk’ta bulunuş sebebi bakımından yukarıda adı geçen şairlerden ayrılmakta ve bu yüzden mesnevisinin ilgili beyitleri çalışmaya dahil edilmemektedir. Keçecizâde İzzet Molla’nın Keşan’a gidişinin sebebi ise tayin, görevlendirme vb. değil sürgündür. Bu sebeple Mihnet-keşân çalışmaya dahil edilmemektedir.

¹³ Eşref’in şiirleri yukarıda adı geçen şairler gibi müretteb bir divanda toplanmamıştır. Ancak Klasik Türk Edebiyatı’nın son temsilcilerinden biri olarak kabul edilmekte ve bu alanda yapılan çalışmalara dahil edilmektedir (Güven, 1997; Demirel, 2007, s. 149; Kutlar, 2011). Bu sebeple şairin ilgili şiirleri bu çalışmada yer almaktadır.

¹⁴ Çalışmaya dahil edilen şiirler, yazıldıkları yüzyıllara göre kronolojik olarak sıralanmaktadır. İlgili şiirin nazım şekli “kaside” (K.), “gazel” (G.), “kut’a” (Kt.), “terkib-i bend” (Tb.), “müfred” (Mf.) biçimindeki kısaltmalarla belirtilmektedir.

¹⁵ Lahsa, günümüzde Kuveyt ve Katar sınırları içerisinde bulunmaktadır.

Hükm ider hayf dirigâ bu diyâra n'idelüm

Şeytanet hükmi ile şimdi eşirrâ-yı kibâr (Aksoyak, 2018, s. 371) (K. 111/ 88-89)

Lahsa'nın sıcak iklimi Gelibolu Âli'yi oldukça zorlamaktadır. Şehrin havasına alışamayan şaire göre buranın zemini sıcaktan adeta fırına döner. Güneşin ısısı öyle sıcaktır ki insanın elbiseleri ve sarığı üzerinde tutuşmaya başlar. Buradaki sıcak daha şiddetli olursa balıklar suda pişer, gökte uçan kuşlar yanar. Şehirdeki haşerat sıcaktan yedi kat yere kaçır, dağlardaki yavru kuşlar göklere çıkar. Kısacası Lahsa'nın sığağını çeken bir kişi cehennemden korktuğu için istiğfar eder.

Isıcakdan dahı tennûra döner rûy-ı zemin

Yalun âteş görünür künbed-i çerh-i devvâr

Güneşün tâbı şu gâyetde olur gâhî kim

Tutuşır âdemün üstinde libâs u destâr

Kapları içre su kaynar ısıcak olsa şedîd

Mâhiler suda pişer gökde uçan cümle yanar

Haşerâtı ısıcakdan yidi kat yire geçer

Kûhsârında tuyûr-ı tıfıl eflâke çıkar (Aksoyak, 2018, s. 370) (K. 111/ 68-71)

Hâsılı kim ki çeker ıssısını Lahsâ'nun

Havf-ı dûzâhdan ider itdüğine istiğfâr (Aksoyak, 2018, s. 372) (K. 111/ 96)

Sıcak ve kurak iklim sebebiyle Lahsa'da fazla sayıda böcek yaşamaktadır. Bir kişi sabah "gaflet uykusu"ndan uyansa yatağından yüz bin pirenin sıçradığını görür. İnsan gece yatarken mum yaksa bütün haşerat üzerine üşüşür. Buradaki kapının, duvarın her yanı yılan ve karınca doludur.

Hâb-ı gafletden uyanup seheri tursa biri

Yatagından niçe yüz bin pire bile sıçırır

Gice mum yaksa üşer üstine cümle haşerât

Mâr u mûr ile tolu her der ü dâr u divâr (Aksoyak, 2018, s. 372) (K. 111/ 98-99)

Kurak iklim Lahsa'yı adeta çölleştirmiştir. Burada yeşil yaprak yoktur; bahar bulutları bin yılda bir uğrar. Bağlarında bülbül yerine karga ve baykuş öter. Bahçelerinde taze gül yerine çalı çırpı biter. Lahsa diyarının bir ucu çöl bir ucu okyanustur; bu "tuzağa" tutulanın kaçacak yeri yoktur.

Bir yeşil yapragı hâsıl ola sanman zirâ

Niçe bin yılda bir uğrar buraya ebr-i bahâr

Bâgda bülbülü yirine öter zâg ile bûm

Gülşeninde gül-i ter yirine biter has u hâr (Aksoyak, 2018, s. 372) (K. 111/100-101)

Bu diyârun bir ucu çöl bir ucu bahr-ı muhit

Elümüzde bu tuzaga tutulan kanda kaçır (Aksoyak, 2018, s. 373) (K. 111/111)

2. Mora

Sehî Bey, Dîvân'ının aşağıda yer alan terkîb-i bendinde resmî bir görev¹⁶ sebebiyle bulunduğu Mora'yı hicvetmektedir. Şair, Sultan II. Bayezid'in damadı Davud Bey'den tayininin Eğriboz'a yapılmasını istemektedir. Sehî Bey'in Mora'ya ilişkin sıkıntıları; şehrin havası, suyu ve haşaratının çokluğu etrafında toplanmaktadır. Mora'nın havası şairi dilsiz etmiş; özellikle Korintus'un¹⁷havası benzini sarartmıştır. Buranın suyu kötü, havası kirli, kendisi uğursuz, yöresi harabedir. Buranın havası bir ay içinde bir genci yaşlandırır, belini büker. Bir kimse buranın suyunu içse içi verem bağlar; kendisi dilsiz olur.

¹⁶ Sehî Bey'in Mora'da hangi görevi yürüttüğü bilinmemektedir. Hakan Yekbaş, şairin Manisa'daki katiplik görevinden bir süre önce burada bulunduğu; dolayısıyla ilk memuriyetinin Mora'da olduğu bilgisini vermektedir (2020, s. 4).

¹⁷ Sehî Bey'in "Korintus" olarak bahsettiği şehrin günümüzdeki ismi Korint'tir. Mora ile birlikte Yunanistan sınırları içerisinde bulunmaktadır.

Sefer ârzusun ideliden berü
Mora'nun hevâsı beni itdi lâl
Husûsâ Korintus hevâsı ile
Sarardı beniz ü bozardı misâl
Suyı bed hevâsı çepel kendü şûm
Yöresi harâbe yatık pür-dalâl
Tokınsa hevâsına bir şîr-i tıfl
Bir ayda kocala ola kaddi dâl
İçerse kimesne bir içim suyun
Verem baglar içi olur kendü lâl (Yekbaş, 2020, s. 132) (Tb. 1/ 4, 5, 7, 8, 9)

Mora, rüzgarlı bir şehirdir. Esen rüzgarlar samyelidir. Estiğinde de kasırğa olur, kıyamet kopar. Bazen beş on gün kasırğa eser, tufanlar kopar, yer gök toza bulanır. Hatta o kadar tozlanır ki güneş bile görünmez. Sert rüzgarlar estiğinde Kaf Dağı'na değse delecek şiddettedir.

Kaçan kim yel esse eser sam yeli
Kasırğa eser ü kıyâmet kopar
Dem olur beş on gün kasırğa eser
Tufanlar kopar u göge yer tozar
Şunun gibi olur hevânun yüzi
Ki tozdan görünmez güneşden eser
Kadı yellere olup esicek revân
Eger kûh-ı Kaf'a tokınsa deler (Yekbaş, 2020, s. 132) (Tb. 1/15-18)

Mora'da çok sayıda haşarat bulunmaktadır. Akrepleri yavuzdur; soktuğunu bırakmaz kuduz eder. Boyları iki engerek uzunluğundadır; şekli kaba, özü eğri ve bozdur. Buradaki akrepler bir kişiyi soktuğu zaman; o kişi adım bile atamadan yatar. Sehî Bey'in gözü Eğriboz'u göremezse bu yerde hakir ve uyuz olarak kalacaktır. Burada o kadar çok sinek vardır ki kıyası, oranı yoktur. Hiç kimse onun hesabını tutamaz.

İnsan nefes alsa sineklerin beş-onunu yutar; yemek yediğinde kaşığına sinekler
üşüşür, yenen yemekten onlar da doyar.

Ko ‘akreblerini nitedür yavuz

Komaz sokdugını ider ol kuduz

İki engerekçe var ola boyı

Şekilde kabîh ü özi egri boz (Yekbaş, 2020, s. 132) (Tb. 1/ 21-22)

Sokup bir kişiyi urıcak hemîn

Adım atlamadın yaturur henüz

Görinmezse göz dirîg Egriboz

Bu yirde kalıruz zelîl ü uyuz

Sinek çoklugını sorarsan eger

N’ideyim beyânı nitedür mekes

Bulınmaz kıyâsı oranı da yok

Hisâbın idemez anun hiç kes

Görinmez kemerde sinekden çâder

Beş onı yudulur alınsa nefes

Üşer her kaşığa yer iken yemek

Bişer yüz dem olur doyar her mekes (Yekbaş, 2020, s. 134) (Tb. 1/24, 28, 30-33)

3. Mentеше

Diyarbakırlı Mâlî, Dîvân’ının aşağıda yer alan kıtasında mütesellim katipliği olarak görev yaptığı Muğla’nın Mentеше ilçesini eleştirmektedir¹⁸. Şairin hoşnutsuzluğunun temelinde yöre halkı bulunmaktadır. Aşağıdaki beyitlere göre Muğla şehrinin Mentеше diyarı baştan başa ahmaklıkla doludur. Şair, “kaba elbiseli” yöre halkından iğrenmekte; burada insana benzer bir insan görmemektedir.

¹⁸ Diyarbakırlı Mâlî, Dîvân’ında yer alan “Kıt’a-yı İsnâ-‘Aşer Velehü Eyzan Elveda’-ı Muğla” başlıklı kıtasında görevinden azil sürecini ve Muğla’ya vedasını dile getirmektedir. Şair, azledilmenin verdiği üzüntü ile daha önce hicvetmiş olduğu Mentеше’ye samimi bir şekilde veda etmektedir. İlgili metin için bkz. (Akgül, 2013, s. 292-294).

Şehr-i Mugla diyâr-ı Menteşe'dür

Pür hamâkatla başdan başadur

Hep kabîhü'l-libâs ikrah nâs

Hâsılı görmedüm bir eşbeh nâs (Akgül, 2013, s. 278) (Kt. 8/ 4-6)

4. Erzurum

Enderunlu Fâzıl, Gürcü Yusuf Ziya Paşa'ya sunduğu kasidesinin aşağıdaki beyitlerinde Erzurum'da görev yaptığı sıralarda çetin kış koşulları sebebiyle yaşadığı sıkıntıları mizahî bir dille aktarmaktadır¹⁹. Erzurum, o sene şairi "sıkboğaz" etmiştir. Bu şehrin soğuğu o kadar şiddetlidir ki ateş, oranın sakinlerinin elinde bir mercan tespittir. Kahve, misafire ikram edilemeden onu getiren hizmetçilerin elinde iken fincanda donar. Rüzgar estiği zaman yağın karı alt üst eder; belde bu hal ile hayvanların sığınağına benzer. Kışın zorluğu ile Erzurum'un genci de yaşlısı da kamburlaşmıştır. Öyle ki şair, bu şehrin güzellerine bile servi boylu diyemez.

Sıkboğaz itdi bizi Erzen-i Rûm içre bu sâl

O diyârın ise eyyâmı zemistânîdir

Şiddet-i berd-i şitâsı o kadar kim âteş

Dest-i sükkânına bir sübha-i mercânîdir

Yed-i hâdemde iken kahve tonar fincânda

Olmadan vâsıl-ı dest-i kefi mihmânîdir

Rûzgâr estigi dem berfi ider zir ü zeber

¹⁹ Enderunlu Fâzıl'ın bahsi geçen kasidesini kaleme aldığı sırada Erzurum'da hangi görevi yürüttüğü bilinmemektedir. Şair, tayin edilme vesilesiyle yazdığı kasidelerde, üstlendiği görevi açıkça bildirmektedir. Örneğin Sultan III. Selim'e sunduğu, divanının 50 (Beyhan, 2021, s. 397-407) ve 54 (Beyhan, 2021, s.417-419) numaralı kasidelerde kaleleri/ madenleri teftiş ettiğini, görevi için yaptığı yolculukları detaylı bir biçimde belirtmektedir. Divanının Kahveciyan Rüstem Ağa'ya sunduğu 89 numaralı kasidesinde (Beyhan, 2021, s. 534-542) hâcegan olarak İran sınırına yakın şehirlere gittiğini söylemektedir. Şairin Gürcü Yusuf Ziya Paşa'ya sunduğu yukarıdaki kasidesinde ise yalnızca Erzurum şehrinde bahsedilmektedir. Bu doğrultuda şairin o sırada denetleme vb. sebeplerle seyahat etmesini gerektirmeyecek bir makamda bulunduğu düşünülebilir.

Belde ol hâl ile matmûre-i hayvânîdir

Zûr-ı sermâ ile hep pîr ü civân kanbûrdur

Diyemem dilberine serv-i hırâmânîdir (Beyhan, 2021, s.516-517) (K. 82/ 12-13, 15, 19-20)

Şair, Erzurum'da yaşadığı zorlu kış günlerinden mizahî bir biçimde şikayetçi olduktan sonra Gürcü Yusuf Ziya Paşa'dan isteklerini dile getirir. O "mükerrem"ın izni ile buradan kaçmak isteyen şair, nerede olursa olsun Paşa'nın ona dualar okuyan kölesidir. Esasen memduhun övgüsünü "böyle" yapmaktan hoşnut değildir; ancak Erzurum'un havası şaire gam vermektedir. "Neyleyim ah" diye hayıflanan şair, Paşa'nın vasıflarını "böyle" aktardığı için üzgündür. Perişanlık vakti içerisinde olduğunu belirten şair, Paşa'dan yardım istemektedir.

İzn-i destur-ı mükerrem ile Fâzıl kaçalım

Kande olsak dil anın 'abd-i du'â-hânıdır (Beyhan, 2021, s. 517) (K. 82/25)

Böyle mi eyler idim medh-i şerîfin likin

Erzurumun bu hevâsı gam-ı cismânîdir

Ânı da böyle mi vasf eyler idim neyleyim âh

Şimdi zâtın ile ol belde-i şeref-kânîdir

Bâri makbul-ı şerîfin ola bâr u suhanım

Dil-i nâşâde bu bir vakt-i perişânîdir (Beyhan, 2021, s. 519) (K.82/42-44)

5. Van

Enderunlu Fâzıl ve Trabzonlu Hazînedar-zâde Âgâh Osman, meslek hayatlarının bir döneminde Van'da görev yapmışlardır. Enderunlu Fâzıl Kethüda Ali Şerif Efendi'ye sunduğu kasidesinde Van'a yeniden gitmek istemediğini belirtmiş; Trabzonlu Hazînedar-zâde Âgâh Osman ise Ali Rıza Efendi'ye bir kaside yazarak Van'a tayin edilmesine dair sitemlerini aktarmıştır.

Enderunlu Fâzıl, memuriyet yaşamı boyunca çeşitli sebeplerle İstanbul dışına görevlendirilmiştir. Uzun yıllar maden emniyeti görevini yürüten şair; teftiş amacıyla Gürcü, Kafkas ve Doğu illerine gitmiştir. Döneminin devlet büyüklerinden Kethüda Ali Şerif Efendi'ye sunduğu kasidesinin aşağıdaki beyitlerinde ricasını açıkça dile getirmiştir. Şairin daha önce de görev yeri hususunda bir ricası olduğu ve bulunduğu koşullardan şikayet ettiği anlaşılmaktadır. Enderunlu Fâzıl'ın "veliyyü'n-ni'am" olarak gördüğü Kethüda Ali Şerif Efendi'den beklentisi kendisine bir mansıb veya

ferman verilmesidir. Ancak bu ihsan, “harab olası” Van haricinde bir yer olmalıdır. Şair, Van haricinde Çin/ Maçın fark etmeksizin kendisine verilecek görevi/ emri kabul edeceğini belirtmektedir²⁰.

Bundan evvel cenâb-ı hazretine

Eylemişdim şikâyet-i devrân

Sen veliyyü'n-ni'amdan ümîdim

Mansıb olmazsa bâri bir fermân

Çîn ü maçın olursa da olsun

Olmasun tek harab olası Vân (Beyhan, 2021, s. 585) (K. 104/ 42-44)

Trabzonlu Hazînedar-zâde Âgâh Osman'ın Divân'ında, 1878 yılında Van'a alay beyi olarak görevlendirildiğinde yaşadığı üzüntüyü anlatan şiirler bulunmaktadır. Dönemin devlet büyüklerinden Ali Rıza Efendi'ye sunulan kasidenin aşağıdaki beytinde şair, Van gibi bir “berzah” yere gönderilmesinin haksızlık olduğunu düşünmektedir.

Âhir diyâr-ı Van gibi bir câ-yı berzaha

Atmak revâ mı idi kulun hakkı söyleyen (Uzun, 2020, s. 103) (K. 8/ 34)

6. Bitlis

Trabzonlu Hazînedar-zâde Âgâh Osman, 1886-87 yılında Bitlis alay beyliği görevine getirilmiştir. Serasker Ali Sâib Paşa'ya sunduğu kasidede Bitlis'teki makamından affını istemektedir. Kendisini “bülbül-i kudsi” olarak gören şair; bu şehre kendisinin değil, “iblis bülbülü”nün yerleşmesi gerektiğini düşünmektedir. Seraskere, “belde-i

²⁰ Enderunlu Fâzıl'ın Van'da görev yapmaktan kaçınmasının sebebinin, maddi sıkıntılar ile ilişkili olduğu düşünülebilir. Şair, Sultan III. Selîm'e sunduğu “Kaside Berkâb-ı Şâh-ı Cihân Sultân Selim Hân” başlıklı kasidesinde (Beyhan, 2021, s. 419-421) madenleri teftiş etmek için gittiği Doğu ve Kafkas illerinde çektiği sıkıntıları anlatmaktadır. Bu yörelerde uzun bir süre kalan şair, görevini yürütmek için sıkça yolculuk yapmış ve ekonomik olarak çok zorlanmıştır. Bu sebeple şairin masraflı bir yolculuk olacağını düşündüğü için bir daha Van'a gitmek istemediği ihtimal dahilindedir.

menhus” Bitlis’ten kurtulmak için adeta yalvaran şair, memuriyetinin nakledilmesinin zor bir emir olmadığını da eklemektedir.

Ben gibi bir bülbül-i kudsi nagama lâyık mıdır

Eylesün Bitlisi iblis âşiyâmı cây-gîr

Lutf edip kurtar beni bu belde-i menhûstan

Nakl-ı me’ûriyyetim zîrâ degil emr-i ‘asîr (Uzun, 2020, s. 102) (K. 7/ 41-42)

Trabzonlu Hazînedar-zâde Âgâh Osman, Van’dan kaçmışken dönüp dolaşıp yine bir “berzah” a düştüğünü düşünmektedir. Bitlis’in nasıl bir yer olduğunu soranlara “Kürt çalar çingene oynar” bir gürültü yeri olarak anlatmaktadır.

Vandan kaçmış iken döndi tolaşdı Âgâh

Düşdi Bitlis gibi âhir yine bir berzaha âh (Uzun, 2020, s. 497) (Mf. 17)

Bitlisin ahvâl-i sûr-engîzin eylersen su’âl

Kürd çalar çingâne oynar bir ‘aceb hengâmedür (Uzun, 2020, s. 531) (Mf. 120)

7. Sivrihisar

Eşref, Anadolu’nun kuzeyinde, doğusunda ve batısında pek çok kasabada kaymakam olarak görev yapmıştır. Gördes kaymakamı olduğu sıralarda “maskat-ı re’sinde tahakküm ediyor diye” (1999, s. 32) Sivrihisar’a nakledilmek istenmiştir. Bu istemediği tayinin gerçekleşmesini önlemek için dönemin İzmir valisi Kâmil Paşa’ya bir hiciv kıtası yazmıştır. Eşref, Kâmil Paşa’dan merhamet dilemekte ve ona “kerem” kılmasını istemektedir. Sivrihisar’a gitmek istemeyen şair; İzmir’den gönderilmesi gerekirse başı “sivri” değil “ak” olan Akhisar’ı tercih edeceğini belirtmektedir.

Beni Sivrihisâr’a merhamet et otutturma

Kerem kıl Akhisârı dersen İzmir’den irak olsun

Mücerred bir hisara gönderilmekse eger maksad

Efendim başı sivri olmasın da bâri ak olsun (Göçgün, 1988, s. 29)

Eşref, Sivrihisar'a tayini durdurulunca Kâmil Paşa'ya teşekkür etmek amacıyla aşağıdaki hiciv kıtasını kaleme almıştır. Buna göre şair, Sivrihisar'a gitme ihtimali yüzünden o kadar üzülmüştür ki gözü kararmış, geceyi gündüzü ancak bugün fark etmiştir. Kâmil Paşa'ya, kendisini bu "dert"ten kolaylıkla kurtardığı için şükretmektedir.

Kararmıştı gözüm ye's ü elemden

Bugün farkeyledim leyl ü nehârı

Kıçımдан âsâfa çektin çıkardın

Kolaylıkla şükür Sivrihisâr'ı (Göçgün, 1988, s. 30)

Sonuç

Çalışmada Gelibolulu Âlî, Sehî Bey, Diyarbakırlı Mâlî, Enderunlu Fâzıl, Trabzonlu Hazinedar-zâde Âgah Osman ve Eşref'in görev yaptığı şehirleri/ kasabaları olumsuz bir dille ele aldığı şiirler incelenmektedir. Şairler, Bitlis, Erzurum, Lahsa, Menteşe, Mora, Sivrihisar, Van gibi şehirlerin ve kasabaların havasından, suyundan, halkından, coğrafi görünümünden, yaşam koşullarının zorluğundan şikayetçi olmaktadır. Sehî Bey, Enderunlu Fâzıl, Trabzonlu Hazinedar-zâde Âgah Osman ve Eşref devlet büyüklerine yazdıkları şiirlerde görev yaptıkları/ tayin edilmek istedikleri şehirlerdeki sıkıntıları aktarmakta, buralara gitmek istemediklerini/ buralardan ayrılmak istediklerini belirtmektedirler.

Çalışmaya dahil edilen beyitlerde bahsi geçen şehirler, Gelibolulu Âlî, Sehî Bey, Enderunlu Fâzıl ve Eşref'in şiirleri için mizahî bir unsur oluşturmaktadır. Gelibolulu Âlî'nin Lahsa, Sehî Bey'in Mora için yazdığı hicivlerin merkezinde o şehirlerin/kasabaların iklimi ve coğrafi koşulları yer almaktadır. Pis ve köhne olarak tasvir edilen bu bölgelerdeki fizikî imkanlarının azlığını, şairler karikatürize bir biçimde dile getirmektedir. Özellikle söz konusu şehirlerdeki havanın sıcaklığının bahsinde şairlerin mizahî yetkinliği belirginleşmektedir. Eşref'in Sivrihisar'ı hicvettiği kıtalarda ise şair, kasabanın ismiyle ilgili kelime oyunlarına başvurmakta; "Sivrihisar" ismiyle ilgili argo çağrışımlar kullanmaktadır. Enderunlu Fâzıl'ın Erzurum'un soğuşundan şikayet ettiği beyitler alay ve hakareten uzak olup güldürücü bir nitelik taşımaktadır.

Şairlerin, bahsi geçen şehirleri olumsuz bir bakış açısıyla anmalarına; resmî görevleri dolayısıyla sık sık yer değiştirmeleri ve buldukları yörelerde yürüttükleri işle ilgili yaşadıkları sıkıntılar neden olmaktadır. Enderunlu Fâzıl ve Trabzonlu Hazinedar-

zâde Âgah Osman, Osmanlı İmparatorluğu'nun o dönemlerdeki büyük merkezlerine oldukça uzak kalan ve kısıtlı imkanlara sahip Van, Bitlis gibi şehirlerinde bulunmak istememektedirler. Meslek yaşamları boyunca pek çok farklı yerde görev yapan Enderunlu Fâzıl ve Trabzonlu Hazinedar-zâde Âgah Osman'ın sıkça yer değiştirmekten artık bıktığı ve bu sebeple şikayetlerinin bahsi geçen şehirlere yöneldiği de ihtimal dahilindedir. Diyarbakırlı Mâlî'nin Menteşe'de yaşadığı sıkıntılarının sebebi yöre halkından kaynaklanmaktadır. Mütesellim katibi olan şairin, görevi sebebiyle bölge insanıyla sorunlar yaşadığı ve bu sebeple Menteşe'nin coğrafi yapısı, iklimi vb. özelliklerinden değil, halkından şikayetçi olduğu düşünülebilir.

Sonuç olarak XVI. yüzyılda Gelibolulu Âlî ve Sehî Bey'in, XVII. yüzyılda Diyarbakırlı Mâlî'nin, XVIII. yüzyılda Enderunlu Fâzıl'ın, XIX. yüzyılda Trabzonlu Hazinedar-zâde Âgah Osman ve Eşref'in görevleri sebebiyle Bitlis, Erzurum, Lahsa, Menteşe, Mora, Sivrihisar, Van'ı ele aldığı şiirler; o şehirlerin, şairlerin yaşadığı dönemlerdeki sosyal yapısı hakkında ipuçları vermektedir. Osmanlı coğrafyasının Balkan, Ortadoğu, Batı Anadolu ve Doğu Anadolu topraklarında bulunan bu şehirlerin şiirlerde konu edilmesiyle; söz konusu bölgelerin tarihsel gelişimi hakkında fikir sahibi olunmaktadır.

- Etik Kurul İzni** *Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale edebiyat sahasına aittir.*
- Çatışma Beyanı** *Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisi bulunmadığını, dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.*
- Destek ve Teşekkür** *Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.*

Kaynaklar

- Akgül, H. (2013). *Diyarbakırlı Mâlî Divânı (inceleme-metin)*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İnönü Üniversitesi SBE.
- Akkuş, M. (1993). *Nefî Divanı*. Akçağ Yayınları.
- Aksoyak, İ. H. (2007). Feyzullah Efendi'nin Mesâiri ile Lutfi'nin Ferdi'nin Bilâdiyesine zeyli. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (Özel Sayı), 37-51.
- Aksoyak, İ. H. (2018). *Gelibolulu Mustafa Âli Divânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58695,gelibolulu-mustafa-ali-divanipdf.pdf?0>
- Akyüz, K. & Cunbur, M. & Beken, S. (1958). *Fuzûlî Türkçe Divan*. İş Bankası Kültür Yayınları.
- Arslan, M. (2007). *Mihri Hâtun Divânı*. Amasya Valiliği Yayınları.
- Aydemir, Y. (2007). *Ravzî Divanı*. Birleşik Kitabevi.
- Baş, Ş. (1999). *Şair Eşref'in hayatı ve eserleri üzerinde bir inceleme*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ege Üniversitesi SBE.
- Beyhan, E. (2021). *Enderunlu Fâzıl Divanı (metin-inceleme)*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Boşkov, V. (1980). Türk Edebiyatında şehir şiiirleri ve şehir mersiyeleri. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, 12, 69-76.
- Boz, E. (2007). *Hakikî Divânı karşılaştırmalı metin*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55749,hakiki-divanipdf.pdf?0>
- Coşkun, M. (2009). Seyahatnâme (Türk Edebiyatı). *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 37, 13-16.
- Çıraklı, D. A. (1998). *Kânî'nin manzum Letaifnamesi (inceleme-metin)*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi SBE.
- Demirel, G. (2007). Klâsik Türk Edebiyatı geleneğinde hiciv. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5/10, 131-154.
- Demirkazık, H. İ. (2009). *18. YY. şairi Mustafa Fennî Divânı (inceleme-tenkitli metin-dizin)*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

- Dursunoğlu, H. (2003). Klasik Türk Edebiyatında bir şehrin güzelleri ve güzellikleriyle ilgili eserler (şehrengizler). *TDAY Belleten*, 2003-II, 57-74.
- Erbay, N. (2014). *Bayburtlu Zihnî Dîvânı*. Bayburt Üniversitesi Yayınları.
- Ercan, Ö. (2003). *Peşteli Hisâlî Dîvânı tahlili (inceleme-metin)*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Uludağ Üniversitesi SBE.
- Erdoğan, K. (1997). Türk Edebiyatında şehir şiirlerine bir ilave: Aspozi ve hakkında yazılmış dört şiir. *Dergâh*, 91, 18-20.
- Erdoğan, M. (1997). Abdüllatif Râzî ve Ankara methiyesi. *Türk Dili*, 550, 356-359.
- Erdoğan, M. (2012). Gözden kaçmış bir XVI. asır şâiri: Celâl-zâde Mustafa'nın oğlu Mahmûd Efendi ve Konya, İstanbul ve Edirne medhiyeleri. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (10), 300-325.
- Erdoğan, M. (2016). Ankara'nın bilinmeyen tarihi: XVIII. asır şairi Râzî'nin Ankara'yla ilgili şiirleri. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), 104-130.
- Erimer, K. (1974). Gün ışığına çıkan değerli bir eser. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1973-74, 265-281.
- Erkul, R. (1992). *Birri Mehmed Dede (Magnisalı) hayatı-edebeî kişiliği ve Divanının tenkidli metni*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Selçuk Üniversitesi SBE.
- Eroğlu, S. (2008). Türk edebiyatında miyâhiyye türüne bir örnek: Hâsib Efendi'nin miyâhiyyesi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 429-439.
- Göçgün, Ö. (1988). *Şair Eşref*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Gök, T. (2017). On altıncı asırda bir şehir övgüsü: Budin. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 23, 119-131.
- Gökalp, H. (2006). *Eski Türk edebiyatında manzum sergüzeşt-nâmeler*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Çukurova Üniversitesi SBE.
- Güleç, İ. (2004). *Dîvân-ı Hamdî (Serbestzâde Ahmet Hamdî İskilibî)*. Pan Yayınları.
- Güler, K. (1996). XIX. asır şuarâsından Ârifî ve Pesendî'nin Kütahya methiyeleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7, 279-285.
- Güven, H. F. (1997). *Klasik Türk şiirinde hiciv*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi SBE.
- İpekten, H. (1970). *Nâilî-i Kadim Divanı*. MEB Yayınları.
- Kadioğlu, İ. (2005). *Diyarbakırlı Lebîb hayatı, edebî kişiliği, eserleri ve Divanı*. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Yayınları.

- Karacasu, B. (2007). Türk Edebiyatında şehrengizler. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5(10), 259-313.
- Kaplan, Y. (2016). Klasik Türk Edebiyatında bilâdiyyeler ve Zihnî Efendi ile İştibâ Ahmed Efendi bilâdiyyeleri. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 102-124.
- Kaplan, Y. (2017). Lale Devri İstanbul'unda padişah bahçelerini anlatan manzum bir eser: Hıfzî ve mesâiri. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 307-330.
- Kaplan, H. (2020). Bir İstanbul methiyesi: İzzet'in bilâdiyesi. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 442-487.
- Korkut, H. (2003). Osmanlı sefaretnâmeleri hakkında yapılan araştırmalar. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 1 (2), 491-511.
- Kurnaz, C. (1995). Arayıcızâde Hüseyin Ferdî ve Derviş Ömer Efendi'nin bilâdiyyeleri. *Journal of Turkish Studies/Türklük Bilgisi Araştırmaları*, (Abdülbaki Gölpınarlı Hatıra Sayısı) XIX, 299-316.
- Kutlar, F. S. (2011). Klasik Türk Şiirinde şehir hicivleri ve Arpaemîni-zâde Mustafa Samî'nin Edirne kasidesi. *Turkish Studies-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6/2, 1-16.
- Levend, A. S. (1958). *Türk Edebiyatında şehrengizler ve şehrengizlerde İstanbul*.
- Macit, M. (1997). *Nedim Divanı*. Akçağ Yayınları.
- Mermer, A. (1997). *Karamanlı Aynî Divanı*. Akçağ Yayınları.
- Okuyucu, C. & Yazar, S. (2020). *Tuhfetü'l-İhvân, XVI. yüzyıldan bir kâtibin sergüzeşti*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Öztoprak, N. (2004). Fennî ve İzzet Efendinin sahilnamelerinde Üsküdar. *Üsküdar Sempozyumu-12-13 Mart 2004* (s.11-27). Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Özyıldırım, A. E. (2009). Sergüzeşt-nâmeler üzerine hasbihal veya hasbihalin sergüzeşti. Aynur, H. (Ed.), *Nazımdan Nesire Edebî Türler*, (s. 134-156). Turkuvaz Yayınları.
- Özyıldırım, A. E. (t.y.). *Keçeci-zâde İzzet Molla Mihnet-keşân*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10694,kmmetinpdf.pdf?0>
- Pehlivan, G. & Bayram, B. & Dörtbudak M. V. (2006). *Tevhîde Hanım ve Dîvânı*, (Osmanlı taşrasında kadın, şâir, Mevlevî olmak). Manisa Belediyesi Yayınları.

- Selçuk, B. (2014). Bir şehir medhiyesi: Nergisi'nin Saray kasidesi. *International Journal of Language of Language Academy*, 2/3, 27-39.
- Tarlan, A. N. (1992). *Hayâlî Divânı*. Akçağ Yayınları.
- Tavukçu, O. K. (2005). *Dede Ömer Rûşenî, hayatı, eserleri, edebî kişiliği ve Divanı'nın tenkidli metni*. Suna Yayınları.
- Tavukçu, O. K. (2009). Sergüzeştname. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 36, 559-560.
- Tezcan, N. (2001). Güzele bir şehrengizden bakış. *Türkoloji Dergisi*, XIV, 163-194.
- Tıgılı, F. (2007). Klâsik Türk Edebiyatında şehrengiz çalışmaları hakkında bibliyografya denemesi. *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2/4, 763-770.
- Uzun, S. (2020). *Trabzonlu Hazînedar-zâde Âgâh Osman Paşa Divanı*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Ünver, İ. (1986). Mesnevi. *Türk Dili Dergisi*, Türk Şiiri Özel Sayısı-II Divan Şiiri, 43-563.
- Yazıcı, H. (2009). Seyahatname. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 37, 9-11.
- Yekbaş, H. (2015). Malatyalı Necâtî ve şehir methiyeleri. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 15, 377-401.
- Yekbaş, H. (2020). *Sehî Bey Divânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/76504,sehi-bey-divanipdf.pdf?0>
- Yeniterzi, E. (2010). Klasik Türk Şiirinde ülke ve şehirlerin meşhur özellikleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3/15, 301-334.
- Yıldız, E. (2018). Klasik Türk Edebiyatında şehir şiirleri ve Revânî'nin yayımlanmış divanı'nda yer almayan Medine kasidesi, *International Journal of Language Academy*, 6/2, 120-143.
- Yıldız, E. (2021a). *Bir Hayriyye naziresi: Fehmînâme*. DBY Yayınevi.
- Yıldız, E. (2021b). Kilisli Rıfkî'nin Kesdel, Tekfur ve Kızıldağ methiyeleri. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 20(4), 2144-2164.